

modo in illo contineatur, ac produci ab illo possit.

(55. VII. *Est etiam immensum*, tum quia absoluta existendi necessitas æque exigit esse ubique, ac alicubi; ergo cum causa desit, quæ unum, vel certum locum determinare queat, necessarie ubique esse debet. Tum etiam, quia hæc ei perfectio possibilis est, cum concipere possimus spatium, sive expansionem immensam; cumque clare intelligamus, in qualibet illius expansionis parte ens aliquod contingens efficere posse. Si autem immensam expansionem concipere possumus, cui ens necessarium præsens sit, jam clare intelligimus, ei omnipræsentiam, sive immensitatem possibilem esse.

(56. VIII. *Est immutabile*. Nam quidquid mutari potest, vel ab externa, vel ab interna causa mutatur; ens verò necessarium cum independens sit, ex externa causa mutationem subire nequit; neque ab interna, cum naturæ necessitate quidquid ei compossibile sit, necessarie possideat. Rursus mutationem experiri nequit ratione existentia, quæ ei necessaria est; ratione loci, cum sit immensum; ratione temporis, cum æternum sit, ac omnes temporis differentias complectatur; ac ratione perfectionum, cum natura sua infinitum sit. Est ergo immutabile.

(57. IX. *Est omnipotens*. Nam omnia potest, quæ possibilia sunt, cum nil possibile sit, quod in ente necessario existentia ac perfectionis suæ rationem sufficientem non habeat.

(58. X. *Vivit voluntate et intellectu præditum*. Nam hujusmodi perfectiones in entibus contingentibus reperiuntur, in quibus non sunt, nisi quædam entis necessarii participationes. Deinde insunt in eo omnes possibles perfectiones infinitæ, ut demonstravimus; sunt autem hæc perfectiones ei possibles, atque modo infinite perfecto in eo reperiuntur intelligimus.

(59. XI. *Est etiam liberum*; tum quod hæc ei perfectio non repugnet; tum quia rerum contingentium natura, atque contingentes leges, quibus earum motus reguntur, ipsius libertatem designant: tum demum quia inter creaturas entis necessarii virtute conditas, homo reperiuntur, qui perfectionem libertatis habet. Hæc ergo in ente necessario modo infinite perfecto reperiuntur procul dubio debet.

(60. XII. *Est spirituale et incorporeum*. Etenim intellectu et voluntate præditum est; atque extensum esse non potest: nam est immutabile, et nihil imperfectionis habet; quod vero corporeum, et extensum est, cum ex pluribus coalescat, quæ dividi ac separari, et novas figuras, novosque motus suscipere possunt, immutabile esse non potest, nec defectus, sive imperfectionis expers. Tum quia in partes discerni posse et mutari imperfectio est, hoc est defectus immutabilitatis, atque perfectæ et constantis perfectionis. Tum etiam quia in corporea et extensa natura desunt cognitio ac perfectiones omnes inde sequentes, ut in

philosophia satis demonstratum est. Atque hinc patet, ens necessarium esse substantiam spiritualem infinitam, quam Deum vocamus.

(61. XIII. *Est simplex*. Nam simplex dicitur, quod compositionis est expers. In Deo autem nulla compositio esse potest; etenim immutabilis est, et infinite perfectus; res vero, quæ physice composita sit, cum in partes, ex quibus componitur, dividi possit, mutari potest, et ob divisibilitatem imperfecta est. Deus ergo nec ex mente et corpore conflatus est, ut anthropomorphitæ opinantur; neque mens est, cui nova accidentia superaddi possint et quæ accidentaria quadam luce affici possit, ut Palamitæ commenti sunt; nec denique extensus Spiritus est, ut Clarckius, aliique arbitrati sunt, qui spatium Dei immensitatem esse asseruerunt; nam quod ita extensum sit, ex pluribus partibus coalescat necesse est, cum non nisi per has extendi queat. Accedit etiam, quod si divinus Spiritus ita extensus esset, vel quolibet pars ipsius Deus esset, vel non. Si primum, tot dii essent, quot infinite illius extensionis partes. Alterum vero dici nequit; nam si hujus Spiritus partes, vita, intellectio et libertate carerent, neque harum collectio iis prædita esse posset. Denique si res ita se haberet, Deus totus ubique non esset, sed pars ejus in sole, exempli gratia, in terra, etc., imo pars tantum ipsius in ista rerum universitate reperiuntur; quo quidem nihil absurdius. Qua autem ratione Deus præsens loco sit, dicemus alibi.

(62. XIV. *Deus unus est*. Nam est ens necessarium, entia vero necessaria plura esse non possunt; nam illud tantum ens necessarium est, quod non possumus cogitare non existens; omnia autem entia, uno excepto, concipere non existentia possumus; si enim novem ex. gr. fingantur, octo inutilia esse facile concipiemus. Deinde est infinite perfectus: plura vero entia infinite perfecta dari non possunt, quia unum perfectione careret, quam alii haberent, ideoque omnibus quidpiam deficeret. Accedit etiam, infinite perfectum immensum esse, ideoque a nulla alia re excludi posse; omnipotens esse, ideoque potentiam experiri non posse contrariam et ipsi æqualem; omniscium denique esse, ideoque ignorare nihil posse. At si plura infinite perfecta essent, unum alterum e loco excludere posset; unius potentia alterius æqualem posset impedire; unus denique vim atque consilia alterius independentis non intelligeret. Si vero dixeris, mendicare unum Deum posse ab alio vim agendi, et scientiam, quam diximus, jam independentiam, et entis necessarii notionem sustulisti. Denique ordo rerum contingentium, qui in hac universitate viget, unius supremi Dei existentiam declarat. Atque hæc de præcipuis Dei attributis. Ut autem adversus atheos res abunde demonstrata maneat, ostendendum suscipimus, materiam non esse ens necessarium.

(63. *Materia omnes contingentis chara-*

cteres habet. Nam potest non existere; id enim clare intelligimus; etenim, vel universum plenum est, vel quidpiam vacui habet. Si quidpiam vacui in universo sit, jam clare intelligimus, ibi materiam non esse, et qua ratione concipimus materiam non existere ibi, eadem spatium omne sine materia esse intelligimus. Si vero vacuum non detur, concipere tamen illud nil vetat; quid enim prohibet, quominus spatium inter aulæ parietes interceptum omni destitutum corpore concipiamus? Si concipere possumus materiam non existere, ergo in idea materiæ idea existentia non reperitur, atque existentia necessaria ei non competit. Rursus materia habet omnes modos contingentis, et mutabiles; sunt enim materiæ modi magnitudo, figura, motus, situs, soliditas, inertia, etc., hujusmodi autem proprietates seu modi, contingentis seu mutabiles, sunt, nec aliter concipi possunt, quam ut arbitrarii effectus causæ a materia distinctæ. Tum quia motus illi contrarii materiæ possibles sunt; tum etiam quia successive eosdem materia induit; quæ quidem mutatio entis necessarii naturæ repugnat. Illos vero a causa arbitraria pendere, tum eorum contingentia ostendit: tum etiam ex eo liquet, quia ab indito materiæ motu ii repeti nequitam possunt. Materiæ enim neque motus, neque vis motrix essentialis statui potest; tum quia sine motu a nobis concipitur, et veluti res indifferens ad motum, et quietem; tum etiam quia si essentialis materiæ motus esset, nulla ipsius pars quiesceret, imo nequidem quiescere posset; secus ac experientia docet, quæ plura quiescere corpora demonstrat, atque omnibus inditam ostendit vim inertiam, qua corpus quodcumque status mutationi resistit; tum demum quia motus et leges, quibus materiæ motus regulantur, arbitrarii sunt. Cum non sint ubique uniformes, ut philosophi demonstrant de vi gravitatis, cohesionis, repulsionis et percussionis disputantes. Quæ cum ita se habeant, ita propositionem demonstramus: quod proprietates non habet entis necessarii, et omnes proprietates exhibet entis contingentis, contingens est; materia vero destituitur proprietatibus entis necessarii a nobis expositis, et per omnes proprietates, quas habet, contingens ostenditur. Ergo.

(64. *Dices: ex nihilo nihil existere; ergo, cum materia existat, quæ ex nihilo fieri non potuit, necesse est natura sua existere.*

(65. *Resp. ex nihilo nihil existere, quin causa præexistat, quæ efficere illud potuerit, quod idem est ac dicere, a nihilo nihil ellici potest: at si causa præcessit, quæ creare rem potuerit, nihil prohibet asserere rem ex nihilo factam. Nam ens illud cogitans, quod in me, et in quolibet homine est initium procul dubio habuit: perspicue enim intelligo non fuisse semper; e nihilo ergo potentissimæ causæ actione conditum est. Si ens cogitans hac*

ratione fieri potuit, cur non etiam materia? Deinde ens illud cogitans, quod in me est, voluntate sua efficere motum potest, ac motum sistere, ut quisque intimo sensu cognoscit. Si mens limitata tanta vi pollet, ut novum efficere valeat motum, mens infinite perfecta ac infinita potentia prædita, poterit sane non modo motum, sed ipsam etiam substantiam voluntate sua efficere.

(66. *Dices: at intelligere non possumus, quomodo res ex nihilo fiat. Sed nequidem intelligere valeo, qua ratione vis elastica, vel electrica, aut magnetica agat, nec proinde harum virium effectus in controversiam revoco. Imo nec intelligo, quomodo ad nutum voluntatis meæ digitus moveatur unus, ac illico is deinde sistatur, et agitur alter, et tamen de iis dubitare non possum. Ergo quod intelligere nequeam, qua ratione ex nutu divinæ voluntatis extiterit ex nihilo materia, in dubium istius creationem revocare non possum; cum hæc per proprietates et affectiones omnes veluti effectus infiniti arbitrii exhibeatur.*

Corollarium.

(67. *Ex diotis facile patet, falsam esse antiquorum fere omnium philosophorum, atque Hermogenis sententiam de duobus principiis æternis, altero efficiente, altero quod fingeretur; ac falsam itidem esse doctrinam de duobus principiis a Zoroastro apud Orientales traditam, ac per Simonem Magum in Ecclesiam traductam, juxta quam duo statuebantur æterna principia, bonorum unum, alterum vero malorum omnium fons et origo. Ii enim omnes malum principium, vel materiam ipsam statuere, at materiam una cum maligna ipsi indita virtute, ex qua maligni spiritus prodierint, ut Manichæorum plerique, atque Priscillianistæ somniarunt. Si materia æterna, increata non est, sed Dei summe boni, ac potentissimi effectus, hujusmodi commenta a fundamentis evertuntur. Sophismata vero, quæ circa malorum originem opponunt, in sequenti parte solvemus.*

Pars altera.

De Dei providentia, atque officiis hominis, quibus naturalis religio constat.

(68. *Providentiæ nomine rationem intelligimus, qua per apta media finis procuretur. De Dei itaque providentia disputari inquiremus, num certum ob finem res condiderit, ac res singulas certa ratione in suum finem dirigat. Hæc enim inquisitio adeo cum Dei existentia connexa est, ut veteres non dubitaverint confidenter asserere, Epicurum ob negatam Dei providentiam rem sustulisse, ac solum Dei nomen reliquisse. Duplex autem distingui potest regimen, ac rerum cura, physica et moralis; illa iis legibus continentur, quibus res omnes certo ordine dispositæ per quasdam naturæ leges in suum finem diriguntur; moralis vero in cura illa sita est qua creaturæ ratione ac libertate præ-*

ditæ ita legibus reguntur, ut indito quodam naturæ sensu, spe præmiorum, pœnarumque metu in certum finem dirigantur, hoc est in optatam felicitatem. Paucis hic expendemus, quæ ad Providentiam ejusque proprietates spectant, et quæ contra ab impiis opponi solent; deinde hominis officia ab hac providentia præscripta designabimus; pœnas denique, atque supplicia ostendemus, quibus ad hujusmodi officia præstanda eosdem impellit.

Propositio I.

Deus providentia sua omnia regit et moderatur.

(69. Dem. Posita infinita perfectione, quam sibi vindicat ens necessarium, evidens est, Deum providentia sua cuncta regere et moderari. Cum enim in entibus contingentibus substantiæ reperiuntur ab ipso conditæ, quæ intellectu et sapientia præditæ sunt, qua certos sibi fines præfigunt, et apta ad illorum consecutionem media disponunt, et adhibent, facile patet, hanc perfectionem in Deo sine limitatione ulla reperiri. Rursus Deus operando, modo naturæ suæ conveniente agere debet, alioquin in actionem ipsius cadere imperfectio posset; ergo non potest agere, nisi modo infinitæ sapientiæ suæ respondente; infinite vero sapiens est finem in agendo sibi proponere, ac aptissima ad istius consecutionem media adhibere. Item agere non potest, nisi modo infinitæ suæ bonitati respondente; boni vero opificis est, opus quod fecerit curare. « Quis enim deserat, quod ipse condendum putavit? Si injuria est regere, nonne major injuria est fecisse? cum aliquid non fecisse nulla injustitia sit, non curare, quod feceris, summa inclementia, » inquit Ambrosius, *De off.*, c. 13

Propositio II.

Dei providentia cum sapientia, sanctitate, justitia, bonitate, cæterisque possibilibus perfectionibus moralibus conjuncta est.

(70. Dem. quia hæc perfectio, sive attributum est entis necessarii; omnia vero entis necessarii attributa absoluta necessitate perfectiones omnes illimitatas sibi vindicant, quæ sunt ipsi possibile. Omnes autem istæ perfectiones cum providentia componi possunt.

Deinde sapientia est cognitio, qua finem elegit, et apta ad illius consecutionem media disponit et adhibet; sanctitas est, quæ in recti bonique amore consistit, quæque mala moralia, cujusmodi sunt peccata atque vitia, omnino excludit; justitia constans voluntas agendi juxta æternas et incommutabiles rationes, et præmia, atque supplicia tribuendi juxta merita atque demerita; bonitas denique constans voluntas est benefaciendi seu communicandi felicitatem creaturis; hæc vero dum non merentibus dona largitur, gratia, dum malis merita tribuit, misericordia; ubi vero malos punire tardat, longanimitas nuncupatur. Atqui hujusmodi perfectiones in Deo insunt; tum quia sine

ipsis non esset infinite perfectus; tum etiam quia harum vestigia, ex participatione ab ente necessario, in ipsis creaturis rationalibus reperiuntur. Ergo juxta principia superioris stabilita, in Deo infinite perfecto reperiri debent.

(71. Atque hinc sequitur etiam esse Deum infinite veracem, qui nec falli, nec fallere possit. Nam infinite sapiens falli nequit, alioquin infinite perfecta ipsius sapientia non esset; in eo enim, qui decipitur, sapientia deest. Infinite autem bonus nequit fallere; decipere enim alium, malum est, defectus est, ac rectæ rationi dissonum est. At in infinite bonum, malum cadere nequit, alioquin infinite bonus non esset, quia defectum omnem non excluderet; quod ad plenitudinem bonitatis omnino necessarium est.

Propositio III.

Systema divinæ providentiæ incomprehensibile est.

(72. Nam ab æterna, immensa et infinita sapientia stabilitum est, quæ infinite superat limitatæ mentis nostræ captum. Ita enim natura nos comparati sumus, ut quo a præstantiori ingenio atque arte, inventa atque disposita opera sint, eo difficilius comprehendamus: hinc rudes homines præclara humani ingenii inventa, et consilia principum non intelligunt; et a brutis intelligi, quæ ab hominibus fiunt, nullo modo possunt. Deinde systema hujusmodi seriem complectitur omnium temporum, entium omnium, ac omnium eventuum sibi invicem coherentium, ac sese successive explicantium: res vero omnes, quibus Universus constat, leges, quibus cum omnes, tum singulæ reguntur; mutæ inter ipsas actiones, et relationes, et quantum singulæ aliis conferunt, cognitum nobis esse non potest, ut experientia constat; ac multo minus consecutionem, earumque futuros eventus intelligimus. Imo nec minimam rem, vel nos ipsos comprehendimus, cum plura sint, quæ de re qualibet, ac de nobismetipsis ignoramus, quam quæ novimus, ut est evidens. Systema ergo divinæ providentiæ, etc.

(73. Atque in hac ipsa incomprehensibilitate ipsius sapientia elucet. Tum quod id plurimum conferat ad movendos homines ad opera admiranda divinæ providentiæ, ac venerandum supremum opificem, cum homines, quæ obvia sunt, parvi pendere, quæ vero magis recondita videntur, plurimum existimare soleant: tum etiam, quia incertus rerum eventus necessarius videtur ad homines probandos, et ad summarum virtutum exercitium, fidei nempe, spei, fiduciæ et devotæ erga Deum voluntatis, et ad fovendam sollicitudinem felicitatis vitæ futuræ, quæ per spem atque metum a vitiis nos retrahat et ad virtutes incitet.

(74. Si integrum hujus mundi systema compertum nobis non est, sed plures ipsius partes, ac rerum in eodem ordine, varietatem, relationes, usus atque fines ignoramus,

nil nos certi decernere possumus de pulchritudine, de bono, deque perfectione unius; sed cum evidenter nobis constet, a Deo summe sapiente, conditum esse et gubernari, præsumere omnino debemus, ad universi pulchritudinem atque perfectionem spectare ea quoque, quæ superflua vel noxia videantur, quin nos pulchritudinem intelligamus, et quin usus, et commoda ulla inde experiamur. Audi hac de re Augustinum adversus Manichæos disputantem, *Lib. de Gen.*, cap. xviii: *Cum ista dicunt, non intelligunt quemadmodum omnia pulchra sunt conditori et artifice suo, qui omnibus utiliter ad gubernationem universitatis, cui summa lege dominatur. Si enim in alicujus opificis officinam imperitus intraverit, videt ibi multa instrumenta, quorum causas ignorat: et si multum est insipiens, superflua putat. Jam vero si in fornacem incautus ceciderit, aut ferramento aliquo acuto, cum id male tractat, se ipsum vulneravit, etiam perniciose et noxia existimat ibi esse multa. Quorum tamen usum, quoniam novit artifex, insipientiam ejus irridet, et verba inepta non curans officinam suam constanter exercet. Et tamen tam stulti sunt homines, ut apud artificem hominem non audeant vituperare, quæ ignorant; sed cum ea viderint credant esse necessaria. . . . In hoc autem mundo, cujus conditor et administrator prædicatur Deus, audent multa reprehendere, quorum causas non vident. . . . Quæ omnia unde veniant, non intelligo, nisi a summa mensura, et numero, et ordine, quæ in ipsa Dei sublimitate incommutabili, atque æterna consistunt. . . . De superfluis vero quid nobis est querere? Si tibi displicet, quod non prosunt, placeat, quod non obsunt; quia, etsi domui nostræ non sunt necessaria, eis tamen completur hujus universitatis integritas, quæ multo major est, quam domus nostra, et multo melior: hanc enim multo melius administrat Deus, quam unusquisque nostrum domum suam.*

Solvuntur argumenta contra Dei providentiam ex malis petita.

(75. Hic ad leviora solvenda Epicureorum sophismata, notare sat est, Deum qua omniscium, omnia etiam possibile cognoscere; qua infinite sapientem, nullum a se conditum opus negligere posse; qua infinite activum atque potentem, omnium curam sine defatigatione gerere; et qua infinite beatum, et sufficientissimum, nullam ex rerum cura pati posse molestiam. His itaque missis, reliqua persequamur, quæ ab Epicureis, Manichæis atque Baylio proponuntur. Quæ quidem omnia huc recidunt.

(76. Deus est infinite sapiens, bonus, sanctus et justus; curam ergo rerum universitatis non gerit. Nam si infinite sapiens auctor ac rector mundi esset, nil in eo superflui, monstruosi atque imperfecti occurreret; si infinite bonus, nihil homini noxium haberetur; si infinite sanctus, vitia atque peccata omnino excluderentur, quæ

cum sanctitate pugnant; si denique infinite justus, virtutes præmio compensarentur, ac vitiis præsto supplicia essent. In hac autem rerum universitate plura deformia et monstruosa sunt, plura humano generi infensa animantia, desertæ regiones, atque alia plura nullius prorsus usus; plura itidem noxia sunt humano generi, ut infirmitates, dolores, senectus, mors ipsa omnium malorum pessima. Vitiis præterea et peccata reperiuntur, et bona probis improbisque æque distribuntur, nec virtuti præmia respondent. Mundus ergo Respublica non est, quam infinite sapiens, bonus, sanctus et justus moderetur et curet.

(77. At hæc facile corruunt, si animadvertamus ignorare nos mundi systema, rerum usus, et fines, ac infiniti opificis artem atque consilia. Nam cum hæc omnia ignoremus, reponere possumus, res quæ nullius nobis usus videntur, usus habere in aliis rebus; quæ monstruosa videntur, ad universi pulchritudinem spectare, ac suos quoque in eodem usus habere; quæ infensa apparent humano generi, ad systematis pulchritudinem necessaria esse, et homines per metum ex illis ortum, ad societatem ineundam, quæ maximum ipsis bonum est, quodammodo impellere, ac alias ignotas nobis utilitates afferre; quæ noxia sunt hominibus, ut dolores, etc., præterquam quod ex revelatione novimus, pœnam peccati esse, haberi posse naturales hominis condiciones, qui cum ex partibus compactus sit, quæ perpetuo motu agitantur, natura sua, ut res aliæ compositæ, ad interitum properat; dolores vero, qui ex infirmitatibus sunt, si ratione finis spectentur, boni, et quodammodo necessarii homini deprehenduntur, cum per hos moneantur, ut noxia caveant, atque ea procurent, quæ ad vitam conservandam sunt necessaria. Ad moralia vero mala quod spectat, ac bonorum in hoc mundo distributionem; fac hominem natura sua liberum esse, sed defectibilem, cum ens contingens sit, et limitatum: fac etiam vitam futuram esse, in qua bonis præmia, improbis vero supplicia parata maneant; quis infinite sapientis consilia, quæ nobis explorata esse non possunt, reprehendat, quod vitia, et mala moralia permittit, quod virtuti in hac vita præmia non respondere videmus: quod demum bona sua non æque omnibus distribuit? Nam si explorata nobis systematis universi consilia forent, perspicue intelligeremus infinitæ sapientiæ ordinem postulare, ut homini natura sua libero, usus libertatis concedatur, ideoque, ut permittantur mala moralia, quæ inde sequuntur; ut præmia atque supplicia in futura vita distribuantur; atque ut nonnullorum bonorum largitio a sola munificentia supremi opificis pendeat. Hæc satis esse videntur ad atheorum extricanda sophismata; sed, ut nil omittamus in Dei providentia comprobanda, per singula malorum genera paucis discurremus.

(78. Tria sunt malorum genera. Alia enim sunt metaphysica, alia physica, alia deni-

que mala moralia : malum metaphysicum in defectu summæ et infinitæ perfectionis; malum physicum in dolore, sive voluptatis defectu; malum denique morale peccatum est, sive defectus rectitudinis et conformitatis ad legem, quæ in deliberata hominis actione inesse debet. Malum metaphysicum in creaturis necessarium est. Nam creaturæ non possunt esse nisi limitatæ, sunt enim entia contingentia, quorum perfectio limitata est; solius enim entis necessarii proprium est infinitum esse. Creaturæ ergo esse non possunt nisi limitatæ atque imperfectæ. Imperfectio ergo hæc non Creatori, sed creatæ naturæ tribuenda est, quæ non nisi limitata esse potest. Ergo in systemate rerum contingentium mala metaphysica ex ipsa rerum natura necessaria sunt. Nec sapientiæ id obest auctoris, qui non nisi ex possibilibus contingentibus universum formare poterat. Et conveniens fuit, ut non res omnes æque perfectæ essent tum quod universum constet ex partibus, quæ totius perfectionem habere non possunt; tum quod in eo res una alterius usui inservire debeat; tum denique quia « in rerum bonarum inæqualitate ipsa est jucunda gradatio, ubi minorum comparatio ampliorum est commendatio, » ut inquit August., *Contra adver. leg. et proph.*, lib. 1, cap. 4.

(79. Mala physica, metaphysici mali connectaria sunt. Nam ex peccato orta sunt, peccatum vero ex limitata et defectibili hominis libertate. Deinde mala hæc veluti media nobis exhibentur, quibus nos Deus a nimio presentis vitæ, ejusque honorum amore retrahit, ne æternæ vitæ bona, atque legem contemnamus. Sunt enim, vel præparationes quædam ad virtutem, ne peccemus, vel justæ punitiones, cum peccavimus, ut a peccatis recedamus. Nam animi corporisque doloribus monemur, non hanc, quam nunc veluti peregrini incolimus, sed futuram æternam alterius vitæ nostram patriam esse, ad quam intimo quodam conatu natura tendimus. Nil ergo vetat, quin hæc ab infinite sapiente proficiscantur, sicut a bono medico ingratum saporis pharmacum; cum bona sint, quibus malis, quæ ex metaphysico oriri possint, cujusmodi moralia sunt, medeamur.

(80. Moralis denique mali fons atque origo in limitata rationalis creaturæ libertate posita est. Nam si creaturæ omnes limitatæ atque imperfectæ propria natura sunt, homo etiam imperfectus ac natura sua limitatus fieri debuit. Si limitata mens, ac ratio hominis est, ideoque defectus, errorisque capax, regula opus habuit, qua tuto et sine erroris periculo optatam felicitatem agnosceret et prosequeretur; ita enim natura sua felicitatem expetit homo, ut velle esse miserum, etiamsi velit, non possit. Si regula hæc homini necessaria est, quæ apta ad felicitatem media, ac tutam viam demonstrat, infinite sapiens, qui hominis curam gerit, præscribere hanc eidem debet, alioquin, sapienter cum ipso non ageret, quia media non designaret ad

finem necessaria. Hanc ergo regulam præscripsit; at homo natura sua liber est, atque ita proprietates hæc cum ratione conjungitur, ut tolli ea ab homine non potuerit, quin rationis expers, ideoque non homo esset, ut etiam Basilius, aliique SS. Eccles. Patres observarunt. At libertas limitata et finita esse debuit in creata natura, ut diximus. Deficere ergo a regula potuit, atque errare, tum in fine sibi proponendo, tum in electione mediorum; quamobrem necessaria quoque pœna fuit, qua in officio a regula præscripto contineretur, et ad respiciendum post lapsum impelleretur: ideoque hæc etiam ad sapienter regendum hominem præscribenda fuit. At hæc omnia occurrunt in Dei erga hominem providentia. Quid ergo in ea mali occurrit? num quia lex homini data? At dedecet bonitatem et providentiam supremi rectoris, hominem erroris capacem, sine lege esse, qua dirigatur. Num quia libertas? sublata vero ratione, quæ sine libertate non consistit hominis natura tollitur. Nec sapientis est, operis, quod faciendum putavit, naturam destruere. Num denique, quia creaturam rationalem fecit? At sine creatura rationali non amplius in mundo Dei imago esset, cui communicando Deus bonitatem suam, beneficium se demonstraret. Accedit etiam, ex horum malorum permissione majora etiam bona Deum eruere, quæ ad systematis divinæ Providentiæ ordinem perfectionemque conferunt, ut pluribus demonstravit S. Augustinus. Hæc enim posita, locus est nonnullorum divinarum attributorum manifestationi, longanimitati præsertim, misericordiæ et justitiæ ex parte supremi rectoris. Ex parte vero universi, locus virtuti morali est, quæ sine libertate eligendi bonum vel malum haberi non posset. Quæ cum ita se habeant, perspicuum est, neque ex malis moralibus, neque ex physicis inde sequentibus, quidpiam adversus divinæ providentiæ systema argumentari posse, cum rerum natura attente perpensa, ac rerum cognitio fine, nil occurrat, quod cum infinitæ auctoris rectorisque sapientia optime non cohæreat.

(81. Atque hinc facile patet, neque infirmum Deum esse, qui tollere vel impedire hæc in mundo mala non possit, nec inviduum, si non impediatur, dum possit. Poterat utique potentia sua, vel donum libertatis homini adimere, vel voluntatem in se liberam a prava electione continere, aut ita auxilio suo flectere, ut in malum declinare non posset; sed non decuit divinam sapientiam rationalem creaturæ naturam immutare, adimere omnem virtuti locum, atque meritum, et demeritum ex hac rerum universitate excludere, per quæ summa ipsius erga homines beneficentia atque justitia manifestaretur. Mala ergo non sustulit, quia hæc auferre non poterat, nisi simul bona longe plura sustulisset, quæ imperscrutabili ipsius consilio convenientia rerum universitati viderentur. Rursus in dividendis bonis suis nulla lex Deo est præter arbitrium. Si enim ad quidpiam condendum infinita bo-

nitatis teneretur, istud esset perfectissimum; perfectissimum autem bonum creatum repugnat; necesse ergo est, ut bonitas infinita in gradu finito perfectionis et felicitatis consistat. Quinam vero est gradus finitus, cui Deus astrictus sit? nullus sane: ergo bonitas quamvis infinita, in quovis gradu perfectionis et felicitatis creaturæ sistere potest, ideoque in eo, qui proprius est homini in præsentis statu et conditione.

(82. His stabilitis principiis, facile ostendere est vanitatem exemplorum, quæ olim a Manichæis et Epicureis, nuper vero a Baylio ad labefactandam divinam providentiam allata fuere, de medico nempe, qui sciat ægrotum, qui vinum jussus sit bibere, statim periturum, si sumat, idque permittat, et de matrefamilias, quæ ne filiæ libertati obsit, permittit hanc in perditorem hominum ludis versari, in quibus pudicitia suæ jacturam certo facturam novit. Nam ii non vacarent culpa, quia mortem medicus, mater vero filiæ suæ pudicitia jacturam impedire tenetur, et ægrotus sine vino convalescere, et vivere, ut vivere puella potest, quin se ad ludos illos se conferat; at supremus rerum conditor et rector non tenetur usum impedire facultatum, quas ad bonum finem atque felicitatem comparandam creaturis indiderit; non potuit libertatem homini auferre, quin ipsius naturam, aut perderet, aut immutaret; jus plenum habuit constituendi certos in homine perfectionis gradus: tutas præscripsit regulas, quibus homines a malo avocaret, et in felicitatem dirigeret: internum quoque auxilium præbet, quo freti rite illas exsequantur; præmiis atque suppliciis a malo eos retrahit, et ad bonum impellit; ex malorum denique permissione bona illa eruit, quæ supra recensuimus. Atque hæc quoad malorum originem; de præmiis vero, pœnarumque distributione dicemus infra.

(83. Inquiri hoc in loco posset, quodnam motivum, et quinam finis Deo in rebus condendis fuerit. Sed rem paucis expediemus, explicato discrimine, quod motivum inter atque finem intercedit. Motivum itaque vocamus id, quo Deus movetur et inclinatur ad creandum mundum; finem vero id, quod Deus per conditum mundum obtinere voluerit, sive ad quod omnia opera sua ad extra ordinaverit. Hæc distinctione posita, facile conciliari invicem possunt dissidentes theologorum hæc de re opiniones. Nam Estius, aliique motivum cum fine confundentes, negant Deum finem sibi proposuisse ullum, dum mundum conderet, quod tamen sine infinitate ipsius sapientiæ injuria dici nequit. Itaque Deo extra infinitam libertatem suam nil motivum fuit creandi mundum, scilicet, nec res ipsæ creatæ, nec quidpiam ex istis consurgens. Nam cum independens omnino sit, pendere a creaturis nequit; at si ab iis determinari oporteret ad creandum, penderet ab ipsis, atque in hac determinatione passivè se haberet, ageretur enim, et non ageret. Rursus cum sit Deus sibi sufficientissimus, ac nul-

lius indigens, nihil a se diversum expetit, nam rei a se diversæ appetitio indigentiam denotat. Determinari ergo non potuit ab aliquo, quod ex ipsis creaturis expeteret. Denique cum creaturæ ante liberam divinæ voluntatis electionem nihil omnino sint, nil habent, quod movere Deum possit; et si per objectivam repræsentationem movere creaturæ Deum possent, omnes indiscriminatim creaturas posibles produxisset; nam nulla reddi potest ratio, cur aliquas tantum elegisset, cum omnes æque habeant objectivam illam bonitatem, qua Deus ad creandum motus et determinatus statuitur. Itaque in sola Dei libertate quærenda, causa determinationis est, qua motus sit ad mundum creandum, ut post Augustinum, l. xxviii *De civ. Dei*; S. Thomas asseruit part. 1, qu. 19. Nam cum Deus sit infinite perfectus, et sibi sufficientissimus, non plus ei molestiæ afferre potest voluntas creandi, quam otium. Cum prima causa sit omnino independens, determinatio, ac inclinatio ipsius voluntatis diverso a nobis concipi debet modo, ac determinationes concipiuntur causarum secundarum, in quibus inclinatio et actio a præcedente aliqua passione pendet. In Deo ergo sola infinita libertas causa est, a qua determinatio ad creandum pendet. Hinc præsto responsio est, dum inquirunt, cur prius non creaverit mundum? Cur certo ac determinato spatio res omnes concluderet? Cur non plura produxerit? Cur denique alias creaturis non indiderit dotes? Scilicet, quia noluit.

(84. Finis vero divinarum ad extra operationum non deest, cum infinita sapientia non casu, sed proposito fine agere debeat. Is vero non nisi Dei gloria esse potuit, cum non nisi propter se ipsum infinitum, et sibi sufficientissimum operetur. Dei autem gloria ex divinarum attributorum exercitatione, ex divinarum perfectionum in creaturis expressione, aliisque consurgit, quæ creaturas rationales ad ipsum glorificandum moveant. Hæc de providentia generatim; agendum nunc est de peculiari cura, quam erga rationales creaturas Deus exercet, etc.

De officiis hominis, quæ ex Dei providentia sequuntur.

(85. Nonnulla præmittimus, quæ vel omnino explorata sunt, vel in philosophia abunde demonstrata statuuntur. Primo hominem a Deo ratione donatum esse, ut intimo sensu novimus. Secundo, inditum ei esse appetitum felicitatis, ut malum et miseriam velle non possit. Tertio, liberum esse ad agendum, et non agendum, ac libertatem non nisi a summo bono, in quo summa ipsius felicitas posita est, vinci omnino posse. Quarto, errare per rationem posse, rationem regulæ capacem esse, ac posse per libertatem a rationis regula deficere. Quinto, principium rationis et libertatis a corpore distinctum et diversum esse, atque incorporeum, et spirituale; quod quidem tum in philosophia abunde probatum